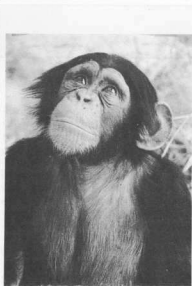

λγη ο πλους των Μινωϊκών πλοίων. Συγκέντρωσε την προσοχή του στην πληροφορία του Παισαπιά, ότι η Ελαφόνηρος ήταν χερσόνησος στους κλασικούς χρόνους. Τα πλοία που έπλεαν από την Κρήτη προς το Λακωνικό κόλπο θα έπρεπε να την παρακάμπτουν. Αν όμως τους έφτανε η νύχτα, ή αν συντόμασαν αντίθετο άνεμο ή δυνατά ρεύματα, θα εύρισκαν ασφαλές καταφύγιο στις Ν. ακτές της. Με βάση το συμπέρασμα αυτό οργανώθηκε αποστολή του Πανεπιστημίου του Cambridge, που με τη συνεργασία της Βρετανικής Αρχαιολογικής Σχολής στην Αθήνα πραγματοποιήσε στις νότιες ακτές της Πελοποννήσου υποβρύχια έρευνα. Με τη βοήθεια φωτογραφιών, που πάρθηκαν από ανυψωμένο μπαλόνι, αποκαλύφθηκαν τα ερείπια πόλης των Μυκηναϊκών χρόνων στην περιοχή της νησίδας «Παυλοστέρη». Τοίχοι, δρόμοι, ερειπωμένα δωμάτια μυκηναϊκών αλλά και παλαιότερων κτισμάτων βρίσκονται εκεί σε βάθος 3 ως 5 μέτρων. Οι τοίχοι τους είχαν κτιστεί με δύο σειρές μεγαλύτερων λίθων, που ανάμεσά τους συγκρατούσαν χαλίκια. Δύο μεγάλοι πλακόστρωτοι δρόμοι, που τέμνονταν κάθετα, χωρίζαν την πόλη σε 4 τμήματα. Πρόκειται για τον μεγαλύτερο σε έκταση μυκηναϊκό οικισμό, που έχει ως σήμερα επισημανθεί. Η έκταση του φανερώσει ακμή, ορειυμένη αναμφισβήτα στην επίκαιρη γεωγραφική θέση του αλλά και στις εύφορες πεδιάδες της περιοχής Βάτικα, Νεάπολης, Βοιών. Ανάμεσα στα ερείπια των οικισμών βρέθηκαν και 37 κιβωτίσχημοι τάφοι, περικλειστοί με πλάκες. Το σχήμα τους, αλλά κυρίως το γεγονός ότι επισημάνθηκαν στο δάπεδο των κτισμάτων επιβεβαιώνει, ότι πρόκειται για τάφους της Μεσοελλαδικής περιόδου (1900-1600 π.Χ.), γιατί στην περίοδο εκείνη συνήθιζαν να ανοίγουν τάφους (παυιδιών) στο δάπεδο των οικιών. Άρα η θυγατρική πόλη προηγήθηκε των Μυκηναϊκών χρόνων. Το συμπέρασμα αυτό επιβεβαιώθηκε και από τα, λιγοστά σχετικά, κεραμικά ευρήματα, που βρέθηκαν στο θύλο. Δεν επισημάνθηκαν, μεταξύ των κτισμάτων, ερείπια αποβάθρας. Τουτό δεν είναι παράδοξο όμως, γιατί τα πλοία της εποχής, μήκους 10 ως 20 το πολύ μέτρων, που μπορούσαν να επιπλέουν και στα 2 μόλις μέτρα, ήταν αρκετά ελαφρά, ώστε να δερνουνται στην αμμουδιά. Αλλά η έρευνα πρέπει να συνεχιστεί και η συνέχισή της ίσως να ανατρέπει τα πρώτα αυτά συμπεράσματα.

Επαμ. Α. Βρανόπουλος

Δρ. Ιστορίας - Αρχαιολογίας

Κανιβαλισμός και αρχαιολογία

Ο Ηρόδοτος, ο αρχαιότερος γεωγράφος, μέσα στις διηγήσεις του αναφέρει πως οι Σκύθες που κατοικούσαν βορειοανατολικά της Κασπίας συνήθιζαν να τρώνε τους γέροντες, αφού τους σκοτώνανε. Ίσως ο Ηρόδοτος να υπερβάλλει μερικές φορές, αλλά πολλά είναι και τα στοιχεία που μας δίνει που έχουν επαληθευτεί, είτε από άλλους συγγραφείς είτε από ανασκαφικά ευρήματα.

Το θέμα του «κανιβαλισμού» εξάπτεται την ανθρώπινη φαντασία κατά τον 15ο αι., εποχή των μεγάλων εξερευνητήσεων (το όνομα Κανίβαλος προέρχεται από το Καρίβ ή Καρίβαλ, όπως ονομάζονταν οι Ινδοί της Καραϊβικής). Αργότερα, οι μελετητές αναρωτήθηκαν και για τον προϊστορικό άνθρωπο, πάντοτε όμως με κάποια απέχθεια προς την πράξη του «κανιβαλισμού».

Ποιόι να είναι όμως οι λόγοι που έσπρωξαν τον άνθρωπο να φάει τον συνάνθρωπό του; Ο πρώτος είναι καθαρά τροφικός. Ενώ ένας δεύτερος σχετίζεται με τελετές και δοξασίες. Η τροφική ανθρωποφαγία φαίνεται να είναι πολύ σπάνια: μεγάλη πείνα, πολιορκίες, ναυαγία, περιπτώσεις δηλαδή που από το φάγωμα ενός, σνήθως πεθαμένου ή ετοιμοθάνατου εξαρτάται η επιβίωση των άλλων. Στη δεύτερη περίπτωση το να φαγώθει ένα ορισμένο τμήμα του σώματος του νεκρού αποτελεί μέρος ιεροτελεστίας που ενδεχομένως αποβλέπει στην αποκατάσταση κάποιας σχέσης ανάμεσα σ' αυτό που τρώει και σ' αυτό που τρώεται. Η πιο συνθη-

σμένη σχέση είναι αυτή που κάνει τις αρετές του νεκρού να «πενήν» στον ζωντανό. Τα όργανα που θεωρούνταν έδρα αρετής ήταν το μυαλό, η καρδιά, τα μάτια, η γλώσσα και τα γεννητικά όργανα. Η ανάλυση του νεκρού ίσως να εξασφάλιζε για το ζωντανό και την προστασία εκ μέρους του και των συγγενών του, μέσω της ταύτισης που διενεργείται με την ανθρωποφαγία.

Βέβαια, δεν είναι δυνατόν να αποκλείσουμε την πιθανή ύπαρξη ανθρωποφαγίας στην προϊστορική εποχή, συνδυασμένου χαρακτήρα, θρησκευτικού και τροφικού, κυρίως σε κοινωνίες που στερονόταν πρωτεϊνών.

Δεν είναι εύκολο να αποδειχθεί η ανθρωποφαγία στους προϊστορικούς χρόνους, γιατί τα αρχαιολογικά λείψανα δεν αρκούν για να φανεύει αν η σάρκα είχε τεμαχιστεί, αν το κρέας είχε ψηθεί ή είχε καταναλωθεί ωμό (ωμοφαγία), κλπ. Το να βρεθούν άνθρωπινα κόκκαλα μαζί με κόκκαλα ζώων που είχαν αναλυθεί δεν σημαίνει ότι αποτελούν τροφικά υπολείμματα. Μπορεί να είναι κόκκαλα νεκρών που έσπρωαν ως εκεί τίποτα ζώα, μπορεί να είναι οστά που φυλάγονταν και με την καταστροφή του οικισμού -μιας και βρίσκουμε μόνο υπολείμματα οικισμών- πέσανε μαζί με άλλα πράγματα, μπορεί να είναι χίλια πιθανότητες... Πάντως, όταν ο άνθρωπος σπάσει ένα κόκκαλο για να φάει το μεδούλι, το σπάει κατά μήκος και έτσι σπασμένα οστά έχουν βρεθεί ελάχιστα. Σε πολλά οστά βρέθηκαν σημάδια καθαρισμού από το κρέας, αλλά αυτό δε σημαίνει ότι το κρέας αποτελούσε τροφή. Επίσης αρκετές είναι οι περιπτώσεις που βρέθηκαν οστά καμμένα. Ούτε αυτό σημαίνει πως το κρέας που τα περιέβαλε ψήθηκε και φάγώθηκε: όταν ψήνουμε κρέας, το κόκκαλο που βρίσκεται στο κέντρο του δεν καίγεται. Πάντως, παραμένει δύσκολο στον σύγχρονο άνθρωπο να δεχτεί πως οι προπάτορές του ασκούσαν ανθρωποφαγία.

Τα τελευταία χρόνια όμως, οι βιολόγοι απέδειξαν πως υπάρχει πολύ στενή βιολογική σχέση ανάμεσα στον άνθρωπο και στους χιμαπατζήδες (είδος πιθήκου). Η βιολογία, επιστήμη που μελετά τα ήθη απέδειξε και αυτή με τη σειρά της, τη στενή σχέση του ανθρώπου με τους χιμαπατζήδες: η συμπεριφορά τους είναι πολύ σχετική. Στα πλαίσια αυτής της πιστοποίησης, ο «κανιβαλισμός» που παρατηρήθηκε στους πιθήκους - στο εθνικό πάρκο της Τανζανίας - χρονομετρείται ως αποδεικτικό στοιχείο έντονης κανιβαλισμικής και στις πρώτες ανθρώπι-